

Rıza ve Direniş: Severance Dizisinin Gramsci'nin Bölünmüş Bilinç Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç.Dr. Özcan Demir

Dicle Üniversitesi, İletişim Fakültesi
<https://orchid.org/0000-0001-9273-7672>
Ozcandd@hotmail.com

Özet

Sanayi devrimi çalışma kavramı ile ilgili olarak kökten değişimlerin başlangıcı olmuştur. Gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıp üreten insanlar kurumsal bir yapı içerisinde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Modern hayatta iş ve özel hayat arasında doğan çelişkinin bilinç boyutunda oluşturduğu yeni durumu Antonio Gramsci'nin "bölünmüş bilinç" kavramıyla açıklamak mümkündür. Çalışmada bölünmüş bilinç kavramı felsefi, ideolojik ve psikolojik bağlamda açıklanmıştır. Severance dizisinin metinsel çözümlemesi yapılmış ve bölünmüş bilinç yaklaşımının popüler kültürdeki temsili tartışılmıştır. Çalışma hayatı ve kapitalist çalışma kültürü bağlamında değerlendirildiğinde, Gramsci'nin bölünmüş bilinç kavramının modern çalışma ortamlarının psikososyal yapılarında da geçerli olduğunu sonucuna varılmıştır. Dizideki bölünmüş bilinç motifi modern çalışma kültüründe bireyin iş ve sosyal hayatının ayrılması tartışmasına metaforik bir yaklaşımdır. Lumon'un çalışanlarının innie bilinci üzerinde kurduğu kontrol modern çalışma ortamında beyaz yaka çalışanların tabi olduğu disiplin mekanizmasının abartılı bir temsilidir. Severance dizisinin ve anlatısının Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımı bağlamında modern çalışma kültürünün çalışan bilinci üzerindeki etkilerini anlayabilmek için güçlü bir değerlendirme imkânı verdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gramsci, Televizyon, Bölünmüş Bilinç, Severance, Anlatı

Consent and Resistance: An Evaluation of the Severance Series in the Context of Gramsci's Concept of Divided Consciousness

Abstract

The Industrial Revolution marked the beginning of radical changes regarding the concept of work. People working and producing to meet their daily needs began to operate within an institutional structure. The new state of consciousness created by the conflict between work and private life in modern life can be explained through Antonio Gramsci's concept of "divided consciousness." This study explores the concept of divided consciousness within philosophical, ideological, and psychological contexts. A textual analysis of the Severance series is conducted, and the representation of the divided consciousness approach in popular culture is discussed. When evaluated within the context of working life and capitalist work culture, it is concluded that Gramsci's concept of divided consciousness is also applicable to the psychosocial structures of modern work environments. The divided consciousness motif in the series is a metaphorical approach to the debate about the separation of work and social life in modern work culture. The control Lumon exerts over its employees' innie consciousness is an exaggerated representation of the disciplinary mechanisms to which white-collar workers are subjected in the modern workplace. It has been evaluated that the Severance series and its narrative provide a powerful opportunity to understand the effects of modern work culture on employee consciousness within the context of Gramsci's divided consciousness approach.

Keywords: Gramsci, Television, Divided Consciousness, Severance, Narrative

Giriş

Modern dünyanın insan hayatına getirdiği önemli kavramlardan bir tanesi iş hayatı olmuştur. Bireylerin sıkı belirlenmiş mesai saatleri ve çalışma ortamlarında içinde bulundukları kurumun örgütsel yapısı içerisinde faaliyet göstermesi iş hayatı olarak adlandırılmıştır. İş hayatında, çalışanların görev ve sorumlulukları çerçevesinde mesai ortamı ve saatlerinde en iyi performansı göstererek kurumlarına fayda sağlamaları temel görevleri olmuştur. Sanayi devrimi çalışma kavramı ile ilgili olarak kökten değişimlerin başlangıcı olmuştur. Gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıp üreten insanlar kurumsal bir yapı içerisinde faaliyet göstermeye başlamışlardır. "18 ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi'nden sonra çalışma kavramı, düzenli olarak bir örgütte çalışma ve istihdam edilme ve bu emeğin karşılığı olarak da ücret ödeme olgusu olarak ortaya çıkmıştır" (Ören & Yüksel, 2012, s. 37). Bireylerin, çalışan olarak isimlendirilmeye başlandığı yeni süreçte iş, hayatı kuşatan bir olgu haline gelmiştir. Çalışma hayatı bireylerin kimlik algısını da etkilemiş ve biçimlendirmiştir.

İletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi ise çalışma hayatının dinamiklerini değiştiren yeni bir dönem başlatmıştır. Alvin Toffler Üçüncü Dalga isimli kitabında (1980) insanların ofislerine girmeden işlerini evlerinden (Electronic Cottage – Elektronik Köşk) yapabilecekleri üretim ve çalışma hayatındaki devrimsel bir değişimden bahsetmiştir (Bozkurt, 2020, s. 117). Yaşanan gelişmeler ile iş hayatı ile özel hayat arasındaki sınır giderek bulanıklaşmaya başlamıştır. Evden çalışabilmek, aynı zamanda evden de çalışma zorunluluğu olarak çalışanların her an iş yapma gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Nesnelerin interneti, yapay zekâ, blockchain, büyük veri ve endüstri 4.0 gibi gelişmeler iş hayatında hükümetler için de kapsamlı değişimlere neden olmuştur (Mello & Ter-Minassian, 2020, s. 4). Çalışanlar, onların işverenleri olan hükümetler ve büyük şirketler açısından hizmetlerin etkinliği, dönüşüm için maddi olanakların sağlanması yeni dönemin temel sorunları haline gelmiştir. Çalışanların iş yapması gereken alanlar, işlerin nitelikleri ve işler için gereken yeterlilikler farklılaşmıştır. Hız, şeffaflık ve hataların azaltılması gibi öngörülen hedeflere ulaşılabilmesi için bireylerin eğitimlerinin niteliğinin yeni döneme uygun hale getirilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Teknolojik gelişmeler nitelikli iş gücünün her yerden çalışabilen, bilişim teknolojilerini etkin kullanabilen çalışanlar olmasını gerekli kıldığını söylemek mümkündür. Bozkurt (2020), Max Weber'in (1999) kapitalizmin gelişim evresinde iş ve evin birbirinden ayrılmasına önem verdiğini, online/dijital çalışma sistematiğinde işin bir kısmının evden yapılabilmesinin iki alanı tekrar yaklaştırdığını vurgulamıştır (Bozkurt, 2020, s. 117). Elde edilen olanakların çalışanlar ve işverenler açısından farklı avantajlar sağladığını söylemek mümkündür. İşverenler yeni çalışma olanakları ile daha hızlı ve maliyet etkin sonuçlara ulaşma olanağı elde etmişlerdir. Çalışanlar ise görevlerini her yerden yapabilme olanağı elde etmişlerdir. İşle ilgili belgelerine evden de erişim sağlayabilmişlerdir. Temelde, hızlı sonuç almayı ve dinamik olarak hizmet verebilmeyi sağlayan bu durum ev-iş ya da özel-profesyonel yaşantı ayrımını azaltmıştır. Birey açısından bakıldığında bilinç durumundaki gelişkinin arttığını söylemek mümkündür. Dijitalleşmenin ortaya çıkardığı yeni çalışma biçimleri bireylerin iş ve sosyal hayatları arasındaki kimlik karmaşasını daha da arttırmıştır. Çalışma alanı formel düzeyde yalnızca görevin yapıldığı bir fiziki ortam olmaktan çıkmıştır. Bireyin psikolojik, sosyal ve biyolojik değişimlerini yaşadığı alanları da çalışma alanı haline gelmiştir.

Modern hayatta iş ve özel hayat arasında doğan gelişkinin bilinç boyutunda oluşturduğu yeni durumu Antonio Gramsci'nin "bölünmüş bilinç" kavramıyla açıklamak mümkündür. Gramsci'ye göre bölünmüş bilinç "genellikle, insanların baskın bir kültüre genel sosyalleşme yoluyla bir inanç kümesi edinmelerine, ancak kendi pratik yaşam deneyimlerine dayanan başka bir inanç kümesine sahip olmalarına atfedilir" (Scott & Marshall, 2025). Bölünmüş bilincin oluşmasında toplumdaki egemen sınıfların etkisiyle oluşan değerler sistematiğinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin kendi toplumsallaşma süreçlerinde geliştirdikleri bilinçle toplumunda egemen olan değerler sistematiği arasındaki gelişkin

bireylerin bilinç ve davranışlarını çelişkili hale getirmektedir. Gramsci'nin toplumdaki işçi sınıfı ve alt kültürel grupların gündelik yaşamlarında ezilmişliği tecrübe ettiklerini vurgulamıştır. Çalışma hayatında bireylerin uymak zorunda oldukları kurallar, işyerine özgü kültürel değerleri ve davranış kalıplarını kabullenme zorunluluğunu bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bireyler gündelik hayatlarında ise aile ve sosyal çevrelerinin beklentilerini karşılamakla hükümlüdürler. Gelişen teknoloji ile belirsizleşen iş ve sosyal hayat ayrımının etkisiyle çelişkili bir bilinç yapısı geliştirmektedirler. Çalışanlar kurumsal kültüre uyum sağlamaya çalışırken çoğu zaman kendi çıkarlarına aykırı davranışlar sergileyebilmektedirler. Gündelik hayatın neredeyse tüm alanlarını kapsayan statü algısı, çalışma pratikleri ve iş ilişkilerinin bireyin özel hayatını kapsamlı biçimde kuşattığını söylemek mümkündür.

Gramsci'ye göre bireysel bilinci oluşturulmasında egemen sınıfların kontrolündeki ideolojik mekanizmalar yardımıyla oluşturulmaktadır. Şekillendirilen çelişkili bölünmüş bilinç durumu, bireylerin yaşadıkları sömürü ve adaletsizliği sezmelerine karşın bunları değiştirmek için sorgulamalarını engellemektedir. Bireyler kendi çıkarlarına aykırı davranırken hegemonik düzenin devamı sağlanmaktadır. Çağdaş dünyadaki çalışma hayatını da ideolojik hegemonyanın kendisini gösterdiği bir alan olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle, bölünmüş bilinç kavramını günümüz çalışma koşullarının oluşturduğu ideolojik çelişkilerin anlaşılması için etkili bir araç olarak değerlendirmek mümkündür.

Popüler kültür ürünleri bireylerin gündelik hayatlarında yaşadıkları durumların, içinde oldukları dünyanın algı biçimlerinin ya da kültür endüstrisinin geliştirdiği kalıpların temsil ortamı olarak işlev görebilmektedir. Bireylerin çalışma hayatları ve özel hayatları arasında yaşadıkları çelişkinin modern dünyadaki temsil ortamı olarak Apple TV+ akış platformunda yer alan Severance dizisi çalışmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Bu çalışmada, Gramsci'nin öngördüğü bölünmüş bilinç yaklaşımının içerik tüketicilerinin ilgi duyduğu bir içerikteki temsili analiz edilerek kavramın güncel çalışma koşullarında nasıl biçimlendiğinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma ile çağdaş kapitalist çalışma kültürünün bireyler üzerindeki ideolojik ve psikolojik etkilerinin yaratıcı endüstrilerdeki örneklem ile sınırlı temsili analiz edilecektir.

Yöntem

Çalışma Gramsci'nin hegemonya teorisinde egemen ideolojiye direnci kıran çelişkili bilinç durumunun (contradictory conscious) çağdaş yaratıcı endüstri ürünlerindeki temsiline değerlendirilmesi açısından özgün bir nitelik taşımaktadır. Dizinin analiz ile çağdaş dünyadaki çalışma süreçlerinde bireylerin bilincinde meydana gelen çatışmanın etkileri tartışılacak ve Gramsci'nin teorik yaklaşımı ile çağdaş popüler kültür ürünleri arasında bağlantı oluşturulacaktır.

Çalışmada öncelikle bölünmüş bilinç kavramı açıklanacaktır. Dan Erickson'un tasarladığı 2022 yılında yayımlanmaya başlanan Severance isimli dizi, bilinç bölünmesinin somut olarak temsil edildiği içeriği ile modern çalışma koşullarının bireysel ve toplumsal etkilerini değerlendirmeye olanak vermektedir. Çalışmanın analiz bölümünde Severance dizisinin metinsel çözümlemesi yapılarak Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımının popüler kültürdeki temsili tartışılacaktır. Dizi, Gramsci'nin kavramıyla ilişkilendirilerek dramatik yapısı ve karakterleri bağlamında analiz edilecektir.

Antonio Gramsci'ye Göre İdeoloji ve Bilinç

İdeoloji kavramını, insanların tüm hayatını kuşatan, onlara dünyayı nasıl algılamaları gerektiğine ilişkin yön veren kendi içinde tutarlı olması beklenen düşünce sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'ne göre ideoloji; "siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü"dür (Türk Dil Kurumu Başkanlığı, 2025). Gramsci'ye göre ideoloji; kendisini örtük olarak sanatta,

hukukta, ekonomik etkinlikte ve bireysel ve kolektif yaşamın bütün tezahürlerinde gösteren dünyaya ilişkin bir kavrayıştır (Forgacs, 2024, s. 409)". Gramsci toplumsal sistematığı bütünleştiren bir yaklaşım sergilemiştir. Olumlu bilinçlendirmeye vurgu yapan bu tanım ideolojinin insanı bilinçlendiren, eylemlerini anlamlandıran, tarihsel çelişkileri ve konumlandırmaları açıklayan yönüne vurgu yapmaktadır (Çelik, 1999, s. 117).

Çoğunlukla siyaset kurumuyla özdeşleştirilen ideoloji toplumsal düzeyde bireyler arası ilişkiler, kurumların işlevleri ya da nasıl idealize edilebilecekleri ile ilgili değerler sistemi oluşturmaktadır. Siyaset, kurumu ideolojik kavramların tanıtımı ve işlerlik kazanması için gerekli toplumsal hakimiyetin sağlanmasında işlev görebilmektedir. İdeolojiyi olumsuz bir kavram olarak nitelendiren kuramcılar tarafından bilinçsiz ve anlaşılmaz öğeleri olan bireylerin dünya ile ilgili algılarını yanlış yönlendiren düşünce sistematiğidir.

Cheal'a göre modern demokrasilerde siyasal alan iki ana ideolojiden oluşmaktadır. Egemen ideoloji (ruling ideology) tutarlı ve bütüncül bir düşünce sistemidir. Ast ideoloji (subordinate ideology) ise çelişkili bilinç özelliği ile tutarsızlıklar ve iç çatışmalar içermektedir (Cheal, 1979, s. 109). Toplumsal sistematiğe etkin olan ideolojiler güçlerini diğer düşünce yapılarıyla olan çatışmalarından almaktadırlar. Çatışma ortamından doğan sentezler ise ideolojilerin üstünlüklerini devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda, Louis Althusser'in yaklaşımını da incelemekte yarar vardır. Althusser, *Essays on ideology* (1984) başlıklı makalesinde; "Eğer İdeolojik Devlet Aygıtları kitlesel ve ağırlıklı olarak ideolojiyle 'işlev görüyorlarsa', onları birleştiren şey tam da bu işleyişleridir; zira, onların işlev gördüğü ideoloji, çeşitliliğine ve daralmalarına rağmen, aslında her zaman egemen ideolojinin, yani 'egemen sınıfın' ideolojisinin altında birleşmiştir (Akt. Maesschalck & Bruschi, 2015)" yaklaşımını getirmiştir. Egemen ideolojinin bir üst çerçeve olarak toplumsal yapıdaki ideolojik çeşitliliğin birleştiricisi olduğunu söylemek mümkündür. Ast ideolojiler ise egemen ideolojinin çerçevesi içerisinde tüm çatışma ve çelişkileri ile egemen ideolojiyi yeniden üretmektedir.

İdeoloji, bilinç süreçleriyle bireylerin çevrelerini tanımlarında onlara rehberlik edecek temel bilgiyi ve görüşü sunmaktadır. Bilinç, bireylerin kendilerini de anlamasını sağlamaktadır. "İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği; şuur (Türk Dil Kurumu Başkanlığı, 2025)" dur. Gramsci'ye göre üç farklı seviyede bilinçten bahsetmek mümkündür. Birbiriyle ilişkili olan bu üç bilinç seviyesi farklı toplumsal işlevlere sahiptir. Bunlar; "bir sınıfın kitlelerinin sosyo-ekonomik özelemlerini ifade eden ve sınıf durumuna dair 'sağduyulu' bir anlayış geliştirmeye çalışan sınıf bilinci; halk özelemlerini sentezleyen, harekete geçiren ve 'yönlendirici' bir rol oynayan 'organik' parti aydınlarının ideolojisi ve tutarlılık ve mantıksal titizlikle toplumsal gerçekliği anlamaya çalışan 'filozofların', 'uzmanlaşmış işçilerin' bilimi" dir (Saldanha, 1988, s. 11). Sınıf bilinci, organik entelektüel bilinç ve felsefi entelektüel bilinç olarak ifade edilebilecek bu seviyeler ideoloji bilinç ilişkisini toplumsal düzeyde açıklayabilmek için kavramsallaştırılmıştır.

"Sınıf bilinci" bireylerin ideolojik farkındalığa ulaşmaları için en önemli basamak olarak gözükmektedir. Sınıf bilinci, "bir sınıfın (genellikle işçi sınıfının) üyelerinin 'nesnel' sınıf çıkarları ve özelemlerinin farkında olmaları ve (2) belirli zaman ve yerlerde farklı biçimler alan bir sınıf aidiyeti duygusu"dur (Felipe-Redondo, 2015). Sağduyuyu sınıf bilincinin olduğu temel olarak değerlendirmek mümkündür. Kitle bilinci, temel nitelik olarak kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır ve egemen ideolojiyle sıkı bağları bulunmaktadır. Gramsci'ye göre kitle bilincinin bölünmüş ya da çelişkili ikili bir karakteri bulunmaktadır. Bunlardan biri sözlü olarak onaylanan diğer ise eylemle sergilenen dünya anlayışlarıdır (Saldanha, 1988, s. 15).

Bilinç Bölünmesi Yaklaşımları ve Antonio Gramsci'nin Bölünmüş Bilinç Kavramı

Bölünmüş bilinç kavramı Gramsci'nin Hapishane Defterleri adlı eserindeki "contraddittoria coscienza" kavramına dayanmaktadır. Bu terim literatürde çelişkili bilinç (contradictory consciousness) ve bölünmüş bilinç (divided consciousness) olarak kullanılmıştır. Temelde

aynı duruma karşılık gelen iki kullanım toplumsal yaşam, ideoloji çatışmasını anlatmak için kullanılmaktadır. Bireyler günlük yaşam deneyimleri ile egemen sınıfların öğrettikleri deneyimleri aynı anda taşımaktadırlar. Bireyler, karşı çıkabilecek kendi deneyimlerinden kaynaklı sezgilere sahip olsalar da egemen ideolojiye kısmen rıza göstermektedirler. Bu tutarsız ve gerilimli durum bölünmüş bilinç kavramıyla da açıklanmıştır. Bölünmüş bilinç kavramı, zihinsel düzeyde iki farklı dünya görüşünün bölünmesini anlatmaktadır. Kültürel analizlerde ifade ve davranış arasındaki ayrımları, özel yaşam kamusal yaşam çelişkisini anlatmak için kullanılmıştır.

Çelişkili ya da bölünmüş bilinç, egemen sınıfın değerlerinin medya, eğitim ve kültür endüstrisi gibi araçlarla yayılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Egemen sınıfın değerleri alt sınıfların gündelik yaşam deneyimlerinden doğan değerlerle çelişebilmektedir (Cheal, 1979, s. 110). Bölünmüş bilinç yapısı bireylerin egemen düzeni eleştirirken ona rıza göstermelerine yol açmaktadır. Egemen sınıfın ideolojisinin baskısı altında kalan bireyler kendi fikirlerini tutarlı biçimde eyleme dönüştürememektedir. Hayatın gereklilikleri, kişisel çıkarlar, hedefler ve toplumsal çatışmalar bireylerin egemen ideolojiye karşı hareket etmelerine de neden olabilmektedir. Toplumsal düzeydeki siyasal hareketler ve değişimlerde bölünmüş bilinç yapısının etkili olduğu savunulmaktadır. Çalışma hayatı ve onun kültür endüstrisindeki temsilleri bireylerin çelişkilerini sergilemektedir. Egemen sınıfların kabul görmüş düşünce sistematiği kendi iç tutarlılıkları nedeniyle bölünmüş bilinçten daha az etkilenmektedir. Alt sınıfların pratik düşünceleri ile kabul ettikleri düşünceler arasında ise çelişkiler mevcuttur.

Bölünmüş bilinç durumu bireylerin toplumsal düzeni yeniden üreterek sürdürmelerini ya da gerekli hallerde değiştirmelerini sağlayabilmektedir. Bu noktada, dikkat edilmesi gereken dinamik, bölünmüş bilincin mevcut koşullara uyum sağlama, dönüşüm ya da direniş potansiyelini hayata geçirebilmesidir. Temelde alt sınıfların ve egemen sınıfların günlük yaşamda planlarını gerçekleştirmelerini sağlayan deneyimleri ile isteklerini gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler. Egemen sınıfların ellerinde tutukları din, eğitim ve kültürel kurumlar kendi ideolojilerini alt sınıflara kabul ettirmelerini sağlayan bir hegemonya oluşturmalarını sağlamaktadır. Böylece kendi ideolojileri ile tutarlılıkları yüksek olmaktadır. Gramsci'ye göre çelişkili bilinç bu noktada kitlelerin egemen sınıflardan benimsedikleri fikirlerden kaynaklanmaktadır (Cheal, 1979, s. 110). Alt toplumsal sınıflar ise kendileri üzerindeki hegemonyanın sunduğu değerleri kabul etmektedirler. Alt sınıfların kabul ettiği hegemon ideoloji ile gündelik yaşamlarından elde ettikleri tecrübeler dayanan değerleri arasındaki farklılıklar ise bölünmüş bilinci ortaya çıkarmaktadır.

Bölünmüş bilinç kavramı felsefi ve ideolojik alanda olduğu kadar psikoloji alanında da tartışılmıştır. Hilgard, hipnoz anında bilinç dışında kalan ancak ölçülebilen bilişsel süreçlerin varlığını deneysel kanıtlarla desteklemiştir. Geliştirdiği gizli gözlemci (hidden observer) olgusu bilincin parçalı ve katmanlı olduğunu göstermiştir (Hilgard, 1992, s. 21). Hilgard ayrışma (dissociation) kavramını geliştirerek bilinç ve bilinçdışı arasındaki düşünceleri analiz etmeye çalışmıştır. Bu anlamda, bilinç ayrışması hipnoz etkisindeki zihinsel sistemin bir bölümünün ayrıldığı ve normal bilinçli farkındalığa erişilemediği bir bölünmüş bilinç durumunu anlatmaktadır. Hilgard'ın gizli gözlemci tekniği, görünür seviyede değişen bilişle eş zamanlı olarak devam edebilecek farklı bir entelektüel seviyeye işaret etmektedir (Hilgard, 1992, s. 29).

Bilinç ayrışmasını, bölünmüş bilincin bir seviyesi olarak değerlendirmek mümkündür. İnsan bilincinin bir diğer önemli özelliği de aynı anda birden çok bilişsel süreci devam ettirebilmesidir. Yemek yaparken gündelik olaylardan bahsedebilmek buna bir örnektir. Hilgard'ın, "Divided Consciousness: Multiple Controls in Human Thought and Action" (1977) isimli kitabının değerlendirmesini yapan Hebb, Hilgard'ın hipnoz tekniğini bilinç bölünmesi alanına taşıdığına dikkat çekmiştir. Gizli gözlemci olgusunun bilincin tek ve bütünlük olmadığına aynı anda iki bilinç akışının olabileceğine kanıt sağladığını vurgulamıştır. Hebb,

böylece hipnozun ve gündelik zihinsel süreçlerin anlaşılması için yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (Hebb, 1978, s. 545-547).

Bölünmüş bilinç kavramının psikoloji alanına yansımalarının değerlendirilmesinde birden fazla kavramla ilişkili olduğunu gözlemlemek mümkündür. Divided consciousness kavramıyla açıklanan bilinç bölünmesinde Hilgard'ın yaklaşımı ile tutarlı biçimde bilinçli deneyimlerin birleşik ve tekil bir yspıda olmadığı bazı kontrol sistemlerinin bilinçten ayrılabilmesine dikkat çekilmektedir. Bilinç birliği (unity of consciousness) bilinçli deneyimlerin anlık tutarlılığına dikkat çekilmektedir. Bölünmüş bilinç kavramı ile karıştırılabilecek bölünmüş benlik (divided self) benliğin ya da benlik sistemlerinin ayrışmasıdır. Ayrışmış benlik sistemi (dissociated self-system) ise ana benlikten ayrışmış, farklı deneyimler yaşayan ancak içsel tutarlılığı olan bilişsel yapıyı anlatmaktadır. Baars, Hilgard'ın gizli gözlemci (hidden observer) kavramına farklı bir çerçeveden yaklaşmıştır. Barrs'a göre gizli gözlemci olgusu bilincin değil benliğin bölünmesi olarak açıklanabilir. Benlik sistemlerinin kendi içinde tutarlı ancak kendi aralarında çelişen deneyim akışlarına sahip olabileceğini savunmuştur (Baars, 1992, s. 60).

Bu noktada, Gramsci'nin, kullandığı sağduyu kavramını bilinçle ilişkilendirmek gerekmektedir. Sağduyu sıradan insanlar olarak isimlendirilebilecek alt sınıflar için genel geçer ve ebedi değerleri anlatmaktadır. Halkbilimini ilgilendiren davranış biçimlerinden, batıl inançlara ve dine kadar uzaman bir sistemattir. Gramsci'nin köylülük ve proleterya ile özdeşleştirdiği edilgenlik sağduyunun en temel sorunlarından birisidir. Aslında sağduyu, sistemli ve eleştirel bir düşünce yapısıyla birleştirilebilecek tutarlı hale getirilebilecek bütüncül bir yapıya sahiptir. Sıradan insanların gerçek davranışlarla çelişen inançlara sahip olma durumunu eğitmek gerekiyordu. Eğitim görevi entelektüellere aitti. Bu şekilde basit inanışlarla bağlantı kuran hegemonik düşünce gündelik hayatla bağlantı kurabilecekti. Gramsci Katolik Kilisesi'nin İtalya'daki başarısını bu bağlamda geleneksel entelektüellerin başarısına bağlamıştır (Martin, 2023).

Egemen sınıflar, kendi görüşlerini toplumsal kurumlar aracılığıyla dolaşıma sokmakta ve onlara rıza üretmektedir. Değerlerin üreticisi konumunda olduklarından, alt sınıflarda görülen çatışma egemen sınıflarda tutarlılık olarak göze çarpmaktadır. Bu durumda, egemen konumda olan değerler sistemini tutarlı ve ona bağımlı alt sınıf değerler sistemini kararsız olarak nitelemek mümkündür. Kararsız yaklaşımda büyük işletmelerin toplumsal sistematik içinde gücünün fazla olduğunu kabul eden ancak, bu gücü sınırlayacak önlemlere karşı çıkan ya da kararsızlık sergileyen bir davranış kalıbını görmek mümkündür (Cheal, 1979, s. 113).

Çelişkili bilinç kavramının izlerini kölelik sisteminde de sürmek mümkündür. Köleler egemen güce boyun eğen nüfustur. Egemen ideolojinin bazı unsurlarıyla birlikte kültürel dilini benimsemektedir. Egemen ideolojinin tüm unsurlarını tutarlı olarak benimsemez. İnsani vasıflarının sıradan bir insandan daha az olduğu görüşü çoğu köle için kabul edilemezdir. Köle nüfusunun bu fikre karşı çıkacak bir ideoloji geliştirecek entelektüel araçları, imkanları ya da zamanı yoktur. Gramsci'nin belirttiği çelişkili bilinç ise kölelerin dalgalı ve tutarsız zihinsel yapısında ortaya çıkmaktadır (Glassman, 1991, s. 282). Köleler efendilerinin ideolojisini tamamen reddetmediğinden isyanlarında onların paternlerini ve himaye ilişkilerini kullanarak sınırlı haklarını savunurlar. Aile, topluluk ve üretim araçlarına erişim gibi sosyal yeniden üretim haklarını, sınırlı kişisel mülk edinim hakkını, başka efendi ve ticaret ortağı arama hakkını, dini ve politik kurumlara katılım hakkını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Kölelerin efendilerinin egemenliğini tamamen kabul ettiği ya da tamamen reddettiği bir toplumsal değişimden bahsetmek güçtür. Köleler ve efendileri sonuçta kölelerin tama egemenliklerini sağlayacak bir ideoloji yerine onları birbirlerine bağlayan tutarsız vizyonlar inşa etmektedir (Glassman, 1991, s. 288).

Bölünmüş bilinç kavramının değerlendirilebileceği bir diğer perspektif ise folklor çalışmalarıdır. Gramsci, folklor alanındaki görüşlerini "common sense" ve "good sense"

kavramlarıyla analiz etmiştir Gramsci, Türkçe'ye sağduyu olarak çevrilen common sense kavramıyla "gündelik halk anlayışı" nı; good sense kavramıyla "tutarlı eleştirel bilinç"i anlatmıştır. Common sense kavramı sıradan insanların benimsediği felsefi ya da entelektüel temeli olmayan toplumsal ve kültürel dünya anlayışını ifade etmektedir. Tutarlı eleştirel bilinç olarak anlaşılabilir good sense ise halk bilincinin sağlıklı çekirdeğidir. Eğitim yoluyla daha bütünsel ve tutarlı hale getirilmesi mümkün olan bölünmüşlükten kurtarılabilecek bölümdür (Gencarella, 2010, s. 230-231). Gramsci'nin yaklaşımı ışığında halk bilincinde deneyimden doğan tutarlı ve eleştirel yönler bulunduğunu söylemek mümkündür. Bölünmüş bilinç ise egemen ideolojiyle uyumlu çelişkili yönleri içermektedir. Geleneksel normların sorgulanmadan kabul edilmesi egemen ideoloji etkisiyle çelişkili bir bilinç doğmasına neden olmaktadır. Bireylerin kendi deneyimlerinden doğan düşünceleri ise adalet algılarına ve tarihsel hafızalarına dayanmaktadır. Bu bilinç doğru entelektüel yaklaşımlarla hayata geçirilebilirse hâkim konuma geçirilebilecektir. Halk tek tip bir bilince sahip değildir. Egemen ideolojiye potansiyel direnci de düşünce düzeyinde yaşatmaktadır. Mevcut düzenin değişebileceğini bilir ve karşı çıkma enerjisine sahiptir. Yoksulluk, adaletsizlik ve baskı halkın temel deneyimleri arasındadır. Bölünmüş bilinç tüm bu durumlara potansiyel karşı çıkma kapasitesidir.

Severance Dizisinde Bölünmüş Bilinç ve Egemen İdeolojiye Yaklaşım

Proje tasarımı Dan Erickson'un yaptığı Severance isimli dizi 2022 yılından itibaren AppleTV+ platformu kataloğunda yer almaya başlamıştır. Dizinin başlıca oyuncuları arasında Adam Scott (Marc Scout), Britt Lower (Helly R.), Zach Cherry (Dylan George), Patricia Arquette (Harmony Cobel), Tramell Tillman (Seth Milchick), John Turturro (Irving Baliff) ve Christopher Walken (Burt Goodman) yer almaktadır. Bilimkurgu türündeki yapımın öyküsü distopik bir evrende ilerlemektedir. Komplo, gerilim ve psikolojik öğeleri içeren yapımın iki sezonu kataloglanmış ve üçüncü sezonu için anlaşmaya varılmıştır.

Dizi, Lumon Industries isimli şirkette çalışan iş ve özel hayatlarına ait hafızaları cerrahi bir işlemle yerleştirilen çip aracılığıyla ayrılmış bir grup çalışanın öyküsünü anlatmaktadır. Lumon, çalışanlarının iş ve özel hayatlarını ayıran işlemin adı "severance"tır. Bu işlemde geçen şirket çalışanları işyerindeyken dışarıdaki hayatlarını ve işyeri dışındayken de iş hayatlarını hatırlayamamaktadır. Çalışanların iş kişiliği innie, şirket dışındaki özel hayat kişilikleri ise outie olarak isimlendirilmektedir. Mark Scout'un (Adam Scott) liderlik ettiği ekip gizemli bir meslektaşın iş dışında ortaya çıkışıyla işleri hakkındaki gerçeği keşfetmeye başlar (IMDB, 2025). Innie ve outie arasındaki gerilim severance işlemine kendi rızasıyla katılan sadık çalışanların dahi şirketle ilgili gerçekleri sorgulamalarına neden olmaktadır. Dizi temelde, kimlik, özgür irade, kurum kültürü ve kapitalizm ekseninde gelişen bilinç bölünmesini konu almaktadır.

Severance dizisinde, Gramsci'nin good sense olarak tanımladığı bireylerin gerçek yaşam deneyimleriyle; egemen ideolojinin benimsediği common sense olarak bilinen hegemon bilincin çatışması alegorik olarak anlatılmaktadır. Lumon Industries'in elemanlarına uyguladığı severance işlemi ve şirket politikası egemen sınıfların ideolojik egemenliklerini korumak için bireylerin farkındalıklarını sınırlamasını simgelemektedir. Dizide, sınırlama metaforik boyuttan çıkarılarak fiziksel olarak görünür hale getirilmiştir.

Severance dizisinde çalışanların şirket içindeki iş hayatlarıyla ilgili bilinçleri innie (içerideki) olarak adlandırılmıştır. Innie bilinci iş ve çalışma ortamı dışında hayatında hiçbirşeyi hatırlamaz ve bilmez. Dolayısıyla Lumon'un kendisine dayattığı ofis kuralları ve şirket politikasını sorgulayacak bilgisi yoktur. Lumon şirketindeki çalışanların innie bilincini Gramsci'nin common sense kavramıyla ilişkilendirmek mümkündür. Yaygın ve egemen bir şirket bilincidir.

Dışarıdaki bilinç olan outie ise görünürde özgür bir hayat sürmektedir. Ancak, şirkette çalışan bilincini ve onun maruz kaldığı sömürüyü kesinlikle hatırlamamaktadır. Dahası bilincinin diğer parçasının yaşadığı durumu anlamak ya da sorgulamakla ilgili bir çabası da

bulunmamaktadır. Outienin pasifliği Gramsci'nin eleştirdiği egemen ideolojinin yönlendirmesi ile dayattığı apolitik sorgusuz yaşam tarzına örnek olarak düşünülebilir.

Hegemonik sistem bireylerin sömürü ve baskı koşullarını kabullenmesi ve normal olarak değerlendirmesinden geçmektedir. Severance dizisinde de şirket çalışanları arasında aynı durum gözlemlenmektedir. Şirketin çalışanlarının bilinçlerini ayırılma operasyonu ile bölmesi şirket hegemonyasının kurulmasını sağlamaktadır. Çalışanların, durumlarını sorgulayacak olanaklardan mahrum bırakılması onların yaşadıkları adaletsizliği anlamalarını ve karşı çıkmalarını sağlayacak kıyaslamayı yapmalarını engellemektedir.

Gramsci bireylerin bölünmüş bilinçten kurtulmaları için bütüncül organik bilince ulaşmalarını bunu da analiz ve sorgu yetisini elde ederek yapabilmelerini öngörmüştür. Severance dizisinde Marc'ın iş arkadaşıyla iş dışında karşılaşması ile başlayan süreçte Helly ve Dylan ile elde ettikleri ipuçlarını birleştirerek başlattıkları sorgulama süreci organik bilince ulaşma aşmasıdır. Karakterlerin birbirleriyle iletişim kurmaya başlaması da sürecin geliştiğinin göstergesidir. Marc, Helly ve Dylan'ın bilinçlerinin ortak bir ideal uğrunda şirketin gerçek yüzünü keşfetmek için birleşmesi şirket yönetiminin tehdit altına girmesi sürecini başlatmıştır. Şirket yönetimi, Gramsci'nin belirttiği hegemonik kapitalist çıkarları simgelemektedir.

Dizideki çalışanların bilinçlerinin fiziksel olarak bölünmesi Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımının alegorisidir. Kapitalist toplumlardaki ideolojik ve sembolik bilinç bölünmesinin bir metaforudur. Çalışanlar gündelik hayatlarında şirket yönetiminin egemen ideolojisini kapitalist toplumlardaki bireyler gibi kabullenmekte ve içselleştirmektedir. Çalışanların şirket kurallarına karşı gelmekten çekinmeleri şirketin güç ve mücadele edilemezlik imajının bir sonucudur. Bu duruma istisna Helly (Britt Lower) olmuştur. Helly'nin ilk andan itibaren Lumon'un kurallarını saçma bulması, uymak istememesi kapitalist toplumdaki bireylerin kendi içindeki good sense akla getirmektedir. Tüm bireyler hegemonyaya karşı gelecek gücü kendi içlerinde barındırmaktadır. Helly, alt sınıflarda görülen pratik yaşamdan kaynaklanan karşıt bilinç unsurunu hayata geçirmiştir.

Ancak Helly, şirket sahibinin kızıdır. Outie kimliği egemen sınıftandır. Dizide görüldüğü gibi Helly'nin outiesi egemen sınıfların bir karakteristiği olarak bilincini kendi çıkarları doğrultusunda inşa etmiştir. Babasının en büyük yardımcısıdır. Sistemin meşruluğunu içselleştirmiş ve bunun nedenini kendisine genel yarar olarak açıklamıştır. Başlangıçta, Helly'nin innie bilincinin şirkete isyan etmesi, outie bilincinin ise şirket çıkarlarının savunucusu olması Gramsci'nin belirttiği gibi tek bir kimlikte iki bilinç yapısının var olabileceği görüşüne karşılık gelmektedir. Helly sistemin bir ürünü ancak good sense yardımıyla potansiyel bir muhalifdir. Dizinin ilerleyen bölümlerinde Helly'nin kimliği ortaya çıksa da innie bilinci isyanını sürdürmüştür. Bu durum, egemen ideolojinin bilinçleri her zaman kusursuz olarak kontrol edemeyeceği ve günlük yaşam deneyimlerinin adalet arayışındaki bireylerin hegemonyaya gösterdiği rızayı kırabileceği görüşünü doğrulayan bir örnektir. Severance dizisinde Gramsci'nin çelişkili (contradictory) bilinç yaklaşımında alt sınıflara özgü olarak belirtilen egemen sınıfın ideolojisine sahip olup aynı anda ona karşı çıkabilecek potansiyele sahip olma durumu egemen sınıf üyesi olan Helly'de gözlemlenmektedir. Bölünmüş bilinç (divided consciousness) yaklaşımında olduğu biçimde Helly'nin innie ve outie bilinçleri arasında ciddi bir farklılaşma bulunmaktadır.

Marc Scout'un (Adam Scott) durumu daha dikkat çekicidir. Eşini kaybetmenin acısıyla bilinç ayırma işlemine kendi isteğiyle katılmış bir akademisyendir. Gramsci'nin alt sınıfların çelişkili bilincine son verecek farkındalığı oluşturacak entelektüellerden birisidir. Marc, hegemonya ile kişisel deneyim arasındaki ilişkiye bir örnektir. Egemen düzen bireyin kişisel kırılma noktalarını kendi işleyişine dahil etmiştir. Böylece Marc Lumon'a katılmış başarılı bir çalışan olarak ekip liderliğine kadar yükselmiştir. Hegemonik rızanın bir göstergesi olan bu durumda birey sistem içinde varlığına bir gerekçe bulmakta ve kimliğini anlamlandırmaktadır. Marc, outie bilincinin travmasından habersiz olduğu için psikolojik bir

sorun ya da performans kaybı yaşamadan otoriteye rızası ile başarının simgesi haline gelmektedir. Bu durum, kapitalist sistemin istediği performans ve başarının nasıl oluşmasını beklediğine ilişkin göstergedir. Her türlü duygu durumu ve kaygının başarı odaklı olarak dışlanması istenmektedir. Marc, travmasından kaçmak için Lumon'u tercih ettiğinden outie bilinci de hegemonyaya dolaylı bir rıza göstermektedir. Marc'ın innie bilinci ise şirketin kurallarına tam uyan ancak zamanla Helly'nin de etkisiyle sorgulamaya başlayan bir görüntü sergilemektedir. Çelişkili bilinç yapısında birbirinden iki habersiz benlik durumu farklı gerekçelerle aynı hegemonik düzene rıza göstermektedir. Marc'ın hegemonyaya tepkisi outie bilincinde değil innie bilincinde başlamaktadır. Marc'ın travması, kişisel korkuların egemen ideolojinin istikrarını destekleyen araçlara dönüşebileceğini göstermektedir. Lumon şirketi, bireylerin duygu durumlarını ve kırılganlıklarını yönetebilen bir ekonomik bir güçtür.

Dylan George (Zach Cherry), severance dizisinde otoriteye rıza gösteren bir diğer karakterdir. Başlangıçta Lumon'da çalışmayı isteyerek sürdürmüştür. Gramsci'nin yaklaşımına göre, hegemonya altında şekillenmiş rızanın tipik bir örneğidir. Dylan'ın innie bilinci iş ortamını ödüllendirici, anlamlı ve güvenli olarak görmektedir. Böylece, egemen ideolojinin meşruiyeti çalışma alanında yeniden üretilmektedir. Dizinin ikinci sezonunda, ilk sezonda yaşanan sorunlardan sonra şirket inne outie ayrımında bir dizi yumuşamaya gitmiştir. Bu durum, egemen ideolojinin alt sınıfların ani tepkilerine göre strateji geliştirmesine örnektir. Lumon'un politikasının değişimi sonucu Dylan'ın innie bilincinin eşiyle görülmesine izin verilmiştir. Dylan'ın eşi innie Dylan'ı daha çok sevmiştir. Dylan'ın outie bilinci durumu bir ihanet olarak algılamıştır. Böylece, innie ve outie bilinçleri arasında farklı bilgilere sahip olmanın verdiği dengesizliğin yükü ortaya çıkmıştır. İki bilinç arasındaki çelişkiyi gösteren durum, innie ve outie dünyaları arasındaki sınırların belirsizleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bölünmüş bilinci çözülmesi olarak düşünülebilecek durum kişisel deneyimlerin boyut değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Egemen düzen, duygusal ilişki temelli bağlarla da pekiştirilebilmektedir. Sınır ihlalleri ve güven kaybı ise hegemonik düzeni zayıflatabilmektedir.

Harmony Cobel (Patricia Arquette), mağdur ve hegemonya aktörüdür. Cobel, üst düzey bir şirket yöneticisidir. Şirket politikalarını uygulamakta, çalışanların rızasını sürdürmekte ve denetlemektedir. Gramsci yaklaşımına göre egemen sınıfın organik entelektüelidir. Sistemin meşruiyetini üretmekte ve kusursuz biçimde uygulamaktadır. Hegemonyanın şekillendirdiği kimliği ona kurumsal aidiyetini kazandırmıştır. Dizide, Cobel'in Lumon'un teknolojisinin asıl mucidi olduğu ima edilmiştir. Cobel aynı zamanda sistemin adaletsizliğine uğrayan bir mağdurdur. Bu durumun Cobel'in good sense bilincinin adaletsizliğe gelecekte vereceği tepkinin bir gerekçesi olabileceği düşünülebilir. Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımında bireyler durumunun farkında değildir. Harmony Cobel ise dizide ve Gramsci yaklaşımında durumunun farkında olan bir karakterdir. İki farklı dünya görüşü taşımaktadır. Sistemi koruma görevini yaparken sahip olduğu bilgi ile farklı konumlar alma imkânı da taşımaktadır. Cobel egemen ideolojiyi alt sınıflara aktarabilecek ve egemen ideolojiyi şekillendirebilecek konumdaki entelektüelin severance dizisindeki yansımasıdır.

Seth Milchick güler yüzlü bir orta seviye yöneticidir. Egemen düzenin aracısı olarak Lumon'un şirket politikasının ve kurallarının yumuşak güçle sürdürülmesini sağlamakla görevlidir. Şirketteki çoğu saçma gözüken çocuksu oyunlar, performans ödülleri ve küçük eğlenceler çalışanların dikkatini baskıcı koşullardan uzaklaştıran hegemonik rıza araçları görünümündedir. Gramsci'nin yaklaşımı bakımından gündelik hayatı katlanılır kılma araçlarıdır. Milchick'in daha sonra amir pozisyonuna gelmesi onu kontrol mekanizmasının yöneticisi konumuna getirmiştir. Arkadaş görünümüne bir motivatör ve denetçi olmuştur. Bölünmüş bilinç açısından bakıldığında çalışanlara yakın gözüken ancak şirket çıkarlarını korumakla görevli bir amir olmuştur. Stratejik olan bu bilinç tekildir. Milchick'in otoritesinin ve statüsünün devamını sağlamaktadır. Milchick rızanın günlük yöneticisidir. Çalışanların isyan potansiyelini bastırmak için kültürel pratikleri işletmektedir. Hegemonyanın sürekliliğini sağlamakla görevlidir.

Dizide tam sadakatin ve kurumsal bağlılığın simgesi Irving Baliff'tir (John Turturro). Başlangıçta dizinin en tek boyutlu karakterlerinden birisi olarak algılanan Baliff, Lumon'a dinsel düzeyde bir bağlılık sergilemektedir. Fedakârlık ve itaat temelli olarak çalışmaktadır. Baliff egemen ideolojiye tam uyum gösteren çelişkili bilinç taşımayan bireylere örnektir. Baliff'in kimliği işteki rolüyle tanımlanmıştır. Kendini Lumon'un değerleriyle tanımlamaktadır. Kendi arzuları ve sorgulaması görünmemektedir. Bireyin kişisel bilincinin kurumsal bilinç içinde erimesine örnektir. Gramsci'nin yaklaşımıyla bireyin etik değerleri egemen düzen tarafından kendi çıkarlarına uyumlu hale getirilmiş ve rıza Baliff'in bilincinde en güçlü seviyesine ulaşmıştır. Ancak, Irving'in dizi ilerledikçe Irving'in karakterinde bir dönüşüm yaşanır. Özellikle başka bir Lumon çalışanı olan Burt ile olan bağı onun hegemonyaya olan bağına sarsacaktır. Kişisel ilişkilerin hegemonya üzerinde yaratabileceği kırılmaya örnektir.

Burt Goodman (Christopher Walken), Baliff gibi Lumon'da uzun yıllar boyunca çalışmış ve şirket değerlerini benimsemiş bir çalışandır. Egemen ideolojiye dayalı kurumsal bilinç örneğine uygundur. Emeklilik sürecine kadar şirkette çalışması şirket normlarını sorgulamadığını ve rızasını uzun süre boyunca devam ettirdiğini göstermektedir. Burt, emekli olurken çelişkili bilinç sürecindeki dengesi değişmiştir. Çalışma hayatı boyunca egemen ideoloji ağırlıklıyken emeklilik öncesinde gündelik hayatı ve kişisel bağları ön plana geçmeye başlamıştır. Emekli olmak kurumsal kültürden ayrılmak buradaki ideolojik yapıdan bağlarını koparmak demektir. İşyerinin belirlediği sosyal çevre, rutinler ve otorite ilişkileri değişmiştir. Irving ile olan bağı ise innie bilinçleri çerçevesinde başlamıştır. İş hayatında da innie ve outie bilinçleri arasında kalmıştır. Burt şirketten ayrıldıktan sonra devam eden bir bağıdır. Alternatif bir bilinç alanı doğmuştur. Burt karakteri hegemonyanın çözülmesinin başka bir boyutunu göstermektedir. Büyük ve sert bir isyan dışında sessiz ve duygusal bağlarla gelişen bir kimlik geliştirme sürecinin hegemonyayı kırabileceğini göstermektedir.

Marc Scout'un Lumon Şirketi'ndeki biriminde ekibiyle yaptığı iş de ayrıca değerlendirilmelidir. Rakam eşleştirme olarak görünen iş hikâye içinde tam olarak açıklık getirilmemiş bir faaliyettir. İkinci sezonda işin tamamlanması ile ilgili ipuçları verilse de şirket için tam önemi bilinmemektedir. Çalışanlar, ekrandaki sayılar arasından kendileri için rahatsız edici olanları seçip sınıflamaktadır. Görev, ilk bakışta anlamsız ve soyut olarak algılanmaktadır. Gramsci'nin yaklaşımı çerçevesinde görev hegemonik güçlerin bilgiyi kontrolü olarak değerlendirilebilecek bir durumdur. Çalışanlar, üretim sürecinin yalnızca küçük bir parçası üzerinde etkilidir. Yaptıkları işin genel olarak ne ifade ettiğini bilmemektedirler. Yapay olarak sürdürülen rıza gereği çalışanlar görevlerini sorgulamadan sürdürmektedir. Dizide gösterilen rakam sınıflama görevinin psikolojik bir test olduğu ve çalışanları meşgul etmeye yaradığı düşünülebilir. Oluşturulan manipülasyonun psikolojik koşullandırma için kullanıldığını söylemek mümkündür. Dizi anlatısı kapsamında değerlendirildiğinde Marc'ın biriminin yaptığı işin Lumon'un kapalı ve sırlarla dolu otoriter sisteminin rahatsız ediciliğini vurguladığı söylenebilir. Yapılan işin görel olarak anlamsızlığı innie bilincinin kurumsal politikada sıkıştığını outie bilincinin ise durumdan habersiz olduğunu göstermektedir. Çalışanların amacını bilmedikleri bir işi kendilerine verilen kurallar çerçevesinde yapmaları bölünmüş bilincin ve şirketteki hegemonyanın devamını sağlamaktadır.

Elde edilen veriler ışığında, Severance dizisinde Gramsci'nin yaklaşımına göre **common sense**'ten **good sense**'e geçişin belirli aşamalarda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Dizinin başlangıcında tüm çalışanlar egemen ideolojiye tam uyum içindedir. Common sense'in oluşturduğu hegemonya şirkette Lumon'un kurallarını sorgulamadan uygulayan çalışanlar üretmiştir. Çalışanlar şirketin iş ve özel hayatı ayıran operasyonunu benimsemiştir. Çok geçmeden bazı çalışanlar özellikle Helly R.'in ekibe katılmasının ardından şirketteki uygulamalarda tutarsızlıklar ve baskıcı özellikler sezmıştır. Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımında good sense ve good sense'in aynı anda çalışabileceğini gösteren bu durumda çelişki hissedilmiştir. Çelişkili bilinçte good sense ile oluşan eleştirel farkındalık adaletsizlik hissini oluşturmuştur. Marc ve ekibi artık şirketin kontrol

mekanizmalarını sorgulamaya başlamıştır. Marc ve ekibinin bilinçlenmesi örgütlenmeye dönüşmüştür. Good sense'in kolektif bilinçlenme aşamasında çalışanlar arasında bilgi paylaşımı, gizli planlar yapma ve iş birlikleri artmaya başlamıştır. Bu nokta en önemli gelişme şirketin kendi hegemonyası ve tek odak olma durumu yıkılma eğilimine girmiştir. Çalışanlar arası güven gelişmiştir. Çalışanların direncinin görünür hale gelmesi ile hegemonya good sense'i baskılamak istemiştir. Çalışanlar açısından ise düzenin değişmesi gereği baskın bir düşünce haline gelmiştir.

Lumon Şirketi'nin mimari tasarımı da hegemonik kontrolü pekiştiren bir işlev görmektedir. Ofis bölümleri birbirinden kopuktur. Birimler labirenti andıran koridorlarla bağlanmıştır. Yapılan tasarım çalışanların fiziksel olarak ayrışmalarını ve sınırlı temas kurmalarını sağlamaktadır. Çalışanların işleri ile ilgili bilgileri sınırlı olduğu gibi çalışma ortamlarına ilişkin bilgileri de sınırlıdır. Çalışanlar kendi çalışma bölümlerini bilmekte, diğer alanlara ise çok sınırlı erişimleri vardır. Yapılan tasarımın bilinç bölünmesini dizinin mekân tasarımı düzeyinde somutlaştırdığını söylemek mümkündür.

Çalışanların ofisleri geniş ve neredeyse boştur. Büyük masalar, az sayıda eşya ile donatılmıştır. Yapılan tasarım yabancılaşma hissini güçlendirmekte, denetim ve disiplin işlevine hizmet etmektedir. Tasarım, rahatsız edici bir izlenim vermektedir. Çalışanlar içeridedir ve sürekli bunu hissetmektedir. Şirket kameralarla izlenmektedir. Tek yönlü açılan camlar da izlenme hissini güçlendirmektedir. Çalışma alanlarının bir merkez tarafından izlenmesi amirlerin gözetim yapmasını kolaylaştırmaktadır. Ofiste kullanılan yeşil gibi soğuk renkler ve beyaz zaman algısını bozmaktadır. Çalışanların günün hangi saatinde olduklarını anlayabilmesi sadece saate bakarak mümkün olmaktadır. Dış dünyadan kopuk tasarım çalışanların zihinlerindeki bölünmeyi mekânsal düzeye taşımaktadır. Fiziksel çevre ideolojik kontrolün bir enstrümanı haline gelmiştir. Çalışanlara sadece şirketin bir parçası oldukları izlenimi vermektedir.

Sonuç

Çalışmada, Gramsci'nin bölünmüş bilinç (divided consciousness/contradictory consciousness) kavramı literatürdeki farklı boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Toplumsal sınıfların, common sense ve good sense olarak analiz edilebilecek iki farklı bilinç düzeyi geliştirdikleri, alt sınıflarda yer alan bireylerin iki bilinç düzeyi arasında yaşadıkları çatışma nedeniyle bölünmüş bir bilinç geliştirdikleri açıklanmıştır. Bölünmüş bilinç yaşayan sınıflar egemen ideolojiye tamamen teslim olmamaktadır. Gündelik yaşam deneyimlerinden beslenen good sense eleştirel unsurlar geliştirmelerine fırsat vermektedir. Common sense'in parçası olan çelişkili düşünce inançlara karşı uygun tarihsel süreçler ve koşullarda direnç geliştirebilmektedir. Oluşan farkındalık rıza üretiminden beklenen koşulların gerçekleşmesini engelleyebilmektedir. Karşı hegemonik söylemlerin geliştirilmesini sağlayabilmektedir.

Çalışma hayatı ve kapitalist çalışma kültürü bağlamında değerlendirildiğinde, Gramsci'nin bölünmüş bilinç kavramının modern çalışma ortamlarının psikososyal yapılarında da geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Severance dizisi, çalışanların bilincinin fiziksel olarak innie ve outie biçiminde ikiye bölündüğü anlatısı ile bölünmüş bilinç kavramının bir alegorisidir. Dizi, çalışma ortamında rıza üretimi ve hegemonya sürekliliğinin görünür kılınması için üretilen yöntemleri anlatmaktadır. Dizide, çalışma yaşamında bireylerin yaptıkları işle ilgili bilgi edinmesi sınırlandırılmış, outie kavramı ile gündelik hayat düzenlenmiştir. Kişisel ilişkilerin kontrol edilmesi de şirket hegemonyasının çalışanların iş ve sosyal hayatında sürdürülmesini sağlamıştır. Ancak, Gramsci'nin yaklaşımında görüldüğü üzere her bireyin kendi tecrübeleriyle oluşturduğu good sense zamanla çalışanların şirket politikalarına tepki vermesine neden olmuştur.

Severance karakterlerinden Irving, şirketle hegemonyası ile tam uyumlu bir portre çizmektedir. Burt ve Marc ise çelişkili bilince sahiptir. Cobel ve Milchick birer yönetici olarak stratejik bölünmüş bilince sahiptir. Bilinçleri çiple bölünmemiştir. Helly, şirket sahibinin kızı

olmasına karşın fiziki olarak bölünmüş bilincinin innie bölümü direniş potansiyeli taşımaktadır. Karakterlerin hegemonya içindeki farklı tutumları çalışma ortamında homojen bir çalışan bilinci olmadığını göstermektedir. Bireyler farklı direniş ve uyum biçimleri geliştirebilmekte, Severance anlatısı ideolojik durumu temsil etmektedir.

Dizideki bölünmüş bilinç motifi izleyicinin ilgisini çekebilecek bir bilimkurgu ögesi olarak düşünülebilir. Ancak, modern çalışma kültüründe bireyin iş ve sosyal hayatının ayrılması tartışmasına metaforik bir yaklaşımdır. Lumon'un çalışanlarının innie bilinci üzerinde kurduğu kontrol modern çalışma ortamında beyaz yaka çalışanların tabi olduğu disiplin mekanizmasının abartılı bir temsildir. Dizinin ilerleyen bölümlerinde çalışanların şirket politikalarını sorgulamaya başlaması hegemonya içerisinde karşı bilinç oluşumuna örnektir. Gramsci'nin temel çıkarımlarıyla uyumlu biçimde hegemonya kırılması yalnızca bireysel farkındalıkla sağlanmamıştır. Çalışanların birbirlerine güvenmeye başlaması, ortak eylem ve dayanışma önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Dizinin iletisinin sistem muhalifi söylemin yönetilmesini sağladığını söylemek mümkündür. Sistem eleştirisi güvenli sınırlar için yapılmıştır. Kapitalist söylem muhalif söylemi de ticarileştirebilmiştir. İzleyici açısından da kendi güvenli alanından sistemi sorgulama deneyimi yaşanmaktadır. Muhalif içerikli yapımlar, eleştirel söyleme verilen destek ile sistemin meşruiyetini de üretmektedir.

Severance dizisinin ve anlatısının Gramsci'nin bölünmüş bilinç yaklaşımı bağlamında modern çalışma kültürünün çalışan bilinci üzerindeki etkilerini anlayabilmek için güçlü bir değerlendirme imkânı verdiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Baars, B. J. (1992). Divided Consciousness or Divided Self? *Consciousness and Cognition*(1), 59-60.
- Bozkurt, V. (2020). Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun (Dü) içinde, *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 115-136). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Çelik, N. B. (1999). İdeoloji Kuramlarında Özne: Althusser ve Gramsci. *Kültür ve İletişim*, 2(2), 101-128.
- Cheal, D. J. (1979). Hegemony Ideology and Contradictory Consciousness. *The Sociological Quarterly*, 109-117.
- Felipe-Redondo, J. d. (2015). *Class Consciousness*. Ağustos 9, 2025 tarihinde International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780080970868320177> adresinden alındı.
- Forgacs, D. (2024). *Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935*. (İ. Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gencarella, S. O. (2010). Gramsci, Good Sense, and Critical Folklore Studies. *Journal of Folklore Research*, 47(3), 221-252.
- Glassman, J. (1991). The Bondsman's New Clothes: The Contradictory Consciousness of Slave Resistance on the Swahili Coast. *The Journal of African History*, 32(2), 277-312.
- Hebb, D. O. (1978). Divided Consciousness: Multiple Controls in Human Thought and Action (Kitap Kitiği). *The American Journal of Psychology*, 91(3), 545-547.
- Hilgard, E. R. (1992). Divided Consciousness and Dissociation. *Consciousness and Cognition*, 1(1), 16-31.
- IMDB. (2025). *Severance*. Ağustos 12, 2025 tarihinde IMDB. https://www.imdb.com/title/tt11280740/?ref_=nv_sr_srgs_1_tt_5_nm_2_in_0_q_sever adresinden alındı.
- Maesschalck, M., & Bruschi, F. (2015). Law and Belief: A Pragmatist Interpretation of the Althusserian Conception of Legal Ideology. *Law Critique*, 281-303.

- Martin, J. (2023, Ocak 13). *Antonio Gramsci*. Ağustos 10, 2025 tarihinde Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/entries/gramsci/> adresinden alındı.
- Mello, L. d., & Ter-Minassian, T. (2020). *Digitalisation Challenges and Opportunities for Subnational Governments*. OECD. OECD Publishing.
- Ören, K., & Yüksel, H. (2012). Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 34-59.
- Saldanha, D. (1988). Antonio Gramsci and the Analysis of Class Consciousness: Some Methodological Considerations. *Economic and Political Weekly*, 11-18.
- Scott, J., & Marshall, G. (2025). *Dual Consciousness*. (Oxford University Press) Ağustos 5, 2025 tarihinde Oxford Reference. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095732740> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı. (2025). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ağustos 9, 2025 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı.
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı. (2025). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Ağustos 8, 2025 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı.